

revestit de morter, ab un conducte cech pera escòrrer l'aygua. Fora de Sant Miquel, en el cementiri que rodeja les iglesies, se fan excavacions senyalant l'existència d'un mosaych antich, segurament de la basílica visigòtica. S'espera continuar ab major escala les excavacions. L'excavació de Sant Miquel hauria comprovat el servey de baptisteri d'aquell edifici y per consegüent la seva proximitat d'una Seu episcopal, tenint que ser, donchs, precisament la planta de l'època visigòtica, per que 'l Bisbat d'Egara no va subsistir en temps posterior.

### Pintures murals.

Van apareixent cada dia més exemplars d'iglesies pintades de l'època romànica. Ab motiu de vendres l'altar de la *catedral vella* o iglesia de Sant Miquel de la Seu d'Urgell, se troben, darrera 'l gran retaule del sigle xv, unes estupendes pintures romàniques de dimensions colossals. La missió jurídica-arqueològica enviada per l'INSTITUT a les comarques de la ratlla d'Aragó, pot estudiar altres importantíssimes figures a les dugues iglesies de Sant Climent y Santa Maria de Tahull, Caldes de Bohí y cripta de l'iglesia de Ager.

Per la llur part, els senyors Aníbal Álvarez y J. R. Mérida donen coneixement, en la *Revista de la Sociedad Española de Excursiones*, de les singularíssimes pintures de l'*Ermita de San Baudilio, en término de Casillas (provincia de Soria)*<sup>(1)</sup>.

### Missió arqueològica-jurídica de l'Institut a la ratlla d'Aragó.

La missió acordada per l'Institut tenia l'encàrrech d'explorar la part alta de les valls afluentis al Noguera Ribagorçana, com a base de estudis posteriors. Formaven l'expedició 'ls membres de l'Institut : D. Joseph Puig y Cadafalch, director de la missió; D. Guillem M.<sup>a</sup> de Brocà, encarregat de les investigacions jurídiques, y en qualitat d'agregats : Mossen Joseph Gudiol, conservador del Museu de Vich, D. Joseph Goday, arquitecte, y D. Adolf Mas, fotògraf. La missió anava proveïda dels elements necessaris per aixecar plans dels edificis y d'un laboratori complet de fotografia. Sortia de Barcelona 'l 30 d'Agost y era de retorn el 14 de Setembre.

L'exploració devia començar per la vall d'Aran, aon s'hi va ab facilitat per Toulouse y Luchon. A Toulouse 's fotografiaren els capitells dels claustres y les esteles cineraries romanes ab elements de l'art indígena de la vall d'Aran y vall superior del Garona, que podien ser d'utilitat pels estudis de Catalunya.

Desde Toulouse la primera jornada fou als voltants de Luchon, a la vall de l'Arbust, aon se fotografiaren nombroses urnes cineraries de l'iglesieta de S. Pere. S'aixecaren plans complets de les iglesies de Casaux y S. Aveni, y se fotografiaren les pintures gòtiques curiosíssimes de la primera d'aquestes iglesies, llegintse les inscripcions, y 's prengué també nota dels restes de la pintura romànica de la segona.

De Luchon se passà a la vall d'Aran, aon s'aixecaren plans y fotografies a Bosost, Vilamós, Mig Aran, Casau, Gausach, Viella, Escunyau, Casarill, Arties, Unyà y Salardú. Una part del resultat d'aquest estudi va en aquest mateix volum<sup>(2)</sup>. A més de l'estudi arquitectònic, se reuniren nombroses fotografies d'objectes existents als pobles de la

(1) Pàg. 114. En la mateixa revista, pàg. 135, se parla també d'unes pintures a Madermelos.

(2) *Les iglesies romàniques ab cobertes de fusta de les valls de Bohí y d'Aran*, per J. PUIG Y CADAFALCH, p. 119.

Vall, completades per les que posseïa ja D. Juli Soler y Santaló, qui guià, com a molt coneixedor de l'encontrada, les exploracions de la missió de l'INSTITUT. Per dissort no pogué ser examinat l'arxiu de la Vall, que 's guarda a Viella, y que segurament resultaria molt interessant; està tancat, a l'istil vell, per varies claus guardades en distintes mans. Se començaren a pendre les notes jurídiques publicades en aquest mateix volum <sup>(1)</sup>.

Del Port de Caldes se passà a la vall del Tor, afluent del Noguera Ribagorçana. En aquesta comarca s'aixecaren plans de les iglesies d'Erill la Vall, Bohí, Tahull, Durro, Coll, explorantse les de Barruera y Gardet. Arribant al Noguera, s'estudiaren els restos del monastir de Lavan, d'antiquíssima fundació, anomenat ja en documents del segle VIII y del que 'n queda tan sols la reconstrucció cisterciense de la seva iglesia. Tot lo altre està destruit. En la vila propera de Pont de Suer trobà la missió 'ls capitells del claustre y rastres de l'arxiu avuy en mans extranyes.

Noguera avall, arribaren a Sopeira y al antiquíssim monastir d'Alaó, posseït pels bisbes de la Seu d'Urgell en el segle IX y refet enterament en el segle XII.

L'iglesia del convent, decorada pels benedictins, serveix ara de Parroquia y 'ls capitells del claustre romànich roden encara pel poble. Des de Sopeira, seguint sempre per la frontera, anaren a Areny, aon deixaren definitivament el Ribagorçana pera internarse a l'Aragó.

A través de la montanya s'arriba a Sant Pere del Mall, prop del Isàbena, desde aon se puja a Roda, dalt d'un turó isolat, aon la missió s'estigué dos dies, visitant detingudament aquesta antiquíssima ciutat, avuy empobrida y ignorada, fotografiant els objectes importants del tresor de la Seu, l'admirable cadira episcopal romànica, les reliquies, les teles y els mobles, y copiant una per una les inscripcions necrològiques de les pedres del claustre <sup>(2)</sup>.

Isàbena amunt, arribaren fins al antich Monastir d'Ovarra, punt més septentrional dels visitats en l'expedició. Pel meteix riu avall altre cop retornaren a Benabarre y d'allà a la vila de Tolva, de quals passades esplendors ne queda tan sols una porta y ruïnes insignificants completament disperses.

Desde Tolva 's dirigí la missió a Tamarit, passant tot seguit a Catalunya. Desde Lleyda visità Corbins, estudiant el sepulcre romà que s'hi conserva.

Els resultats de la exploració foren preciosos; además de les inscripcions del claustre de Roda fotografiades moltes d'elles, llegides y anotades totes, portava la missió més de doscentes fotografies, les plantes y demás detalls arquitectònichs d'una vintena d'edificis no descrits y les apuntacions ja dites sobre 'l dret consuetudinari d'aquestes comarques. Además, estudiades les pintures murals de que s'anava tenint noticia, s'estan copiant les de Sant Vicents y Sta. Maria de Tahull, les de Bohí y les de Roda, quals copies, encomanades a artistes entesos y respectuosos, passaràn a aumentar la documentació romànica del Museu y serviràn d'ilustracions pera l'obra sobre les pintures murals <sup>(3)</sup> qu'aquest INSTITUT té en curs de publicació.

Mes l'exploració ha de anar seguint. Aquesta primera ha donat una idea del camp immens a explorar que queda entre 'ls rius Noguera Ribagorçana y Cinca, regió plena de recorts interessants pera la nostra historia y de monuments desconeguts a la ciencia arqueològica, per haver sigut allunyat fins ara l'esforç individual per les grandíssimes dificultats de comunicació.

(1) *Costums jurídiques a la ratlla d'Aragó*, per GUILLEM M<sup>a</sup>. DE BROCA; p. 335.

(2) *El necrologi de l'iglesia de Roda*, per MOSSEN JOSEPH GUDIOL; p. 19.

(3) Ha sortit ja 'l fascicle primer, referent a Pedret. El segón contindrà les monografies dels conjunts de pintures de Sant Martí de Fenollar y de Sant Miquel de la Seu d'Urgell. El tercer anirà dedicat a Tahull y Bohí.